

GÜN BENDERLİ • Giderayak

İletişim Yayınları 2866 • Anı Dizisi 87
ISBN-13: 978-975-05-2801-9
© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM
1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora
YAYINA HAZIRLAYAN Emre Bayın
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Gün Benderli Arşivi
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Merve Öztürk

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÜN BENDERLİ

Giderayak

Anılarımdaki Nâzım Hikmet

GÜN BENDERLİ 1930 yılında İstanbul'da doğdu. 1940'lı yılların sonunda sol hareketlere, Nâzım Hikmet'in hapisten kurtarılması için yapılan gösteri ve faaliyetlere aktif olarak katıldığı için özgürlüklerin kısıtlı olduğu Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı. Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde, İstanbul'da başladığı hukuk öğrenimine devam ederken Nâzım Hikmet'in önerisi üzerine Budapeşte Radyosu'nun yeni başlayan Türkçe yayınlarında çalışmak için 1950'li yılların başlarında Macaristan'a geldi. O zamandan beri araya giren kısa kesintilerin dışında Macaristan'da yaşıyor.

Radyoda Türkçe yayınlara son verilmesinden sonra Macar yazın hayatının önemli isimlerini Türk okurlara tanıtmak üzere edebi çevirilere başladı. İlk çevirdiği eser olan Madách Imre'nin *İnsanın Trajedi*'sinden sonra, Esterházy Péter, Nádas Péter, Krasznahorkai László, Kertész Imre, Grecsó Krisztian, Rubin Szilárd, Spiró György, Dragomán György ve Tóth Krisztina'nın Türkiye'de tanınmasına, sevilmesine katkıda bulundu.

Anılarını kaleme aldığı *Su Başında Durmuşuz* adlı kitabı Belge Yayınları tarafından 2003'te, *Sofralar ve Anılar* isimli kitabı ise Sözcükler Yayınları tarafından 2013'te yayımlandı. Ayrıca ilk kapsamlı Macarca-Türkçe ve Türkçe-Macarca sözlükleri hazırlayan dört kişilik ekipte yer aldı.

*Giderayak işlerim var bitirilecek
giderayak*

– NÂZİM HİKMET

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 9

ÖNSÖZ 11

BİRİNCİ BÖLÜM 13

Yaralı hayalet 13 • Hoşçakal kardeşim Deniz 15

İKİNCİ BÖLÜM 21

Nâzım Bursa'da yatarken... 21 • Son dilekçemi canımla
pullayarak... 23 • Nâzım Hikmet'i sevmek 26 •
Yürüdüm üstüne ölümün... 27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 33

Berlin'de 5 Ağustos günü 33 • Henri Martin'in sesi 36 •
25 bin güvercin 38 • İş toplantılarımız 40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 45

Viyana'ya yol göründü 45 • İnce yeşil bir selvi gibi... 48 •
Mea culpa 51

BEŞİNCİ BÖLÜM 55

Artan huzursuzluk 55 • "Aman ne iyi oldu geldiğin" 59 •
Yine aradan yıllar geçtikten sonra 62 • Besili kazlar 66

ALTINCI BÖLÜM 69

Budapeşte 69 • "Neden Nâzım Abi, neden?" 73 •
Marat'la (İsmail Bilen) ilk karşılaşma 76

YEDİNCİ BÖLÜM 81

Frantiskovy Lázně Sanatoryumu'nda 81 •
Lehistan Mektubu'nun karalamaları 85

SEKİZİNCİ BÖLÜM 89

Nâzım Abi'nin piyesi Budapeşte'de 89 • Kahrol ve çok yaşa 97

DOKUZUNCU BÖLÜM 101

Nâzım Abi'yle Moskova'da 101

ONUNCU BÖLÜM 107

Nâzım Abi'yle Daça'sında bir hafta 107 • Nâzım Abi'nin hiçbir
vesile aramadan anlattıkları 109 • Odalardan birinin bana
düşündürdükleri 112 • Daça'nın terası 116 • Peki ya şiirler 123 •
Koyu sohbetlerin, tartışmaların mekânı: Mutfak 129

ON BİRİNCİ BÖLÜM 133

Son Budapeşte buluşmaları 133 • Edebiyat konuşmaları 137
• Türküleri besteletme çabaları 141 • Güncelliği asla yitmeyen
mülakatlardan bazıları 143 • Bu mülakatlar ve şiirler
nasıl CD olup satıldı? 145

ON İKİNCİ BÖLÜM 155

1955 Varşova Festivali 155

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 165

1956 165 • 20. Kongre 168

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 175

Macaristan'da 23 Ekim 1956 175 • Nâzım Abi'den
haber var 179 • Bir başka Nâzım Hikmet 182 •
“Nâzım'ı öldü bilin” demeselerdi 185

ON BEŞİNCİ BÖLÜM 189

Nâzım Hikmet'in dünya yolculukları 189 •
Nâzım Abi'nin ilk Paris yolculuğu 192

ON ALTINCI BÖLÜM 199

Son'a doğru 199 • Leipzig 202 •
60. yıldönümü hazin bir yıldönümü 206

SONSÖZ 213

TEŐEKKÖR

TÜSTAV ve Erden Akbulut'a, #Tarih dergisi
ve Gürsel Göncü'ye, Tank Demirkan'a,
Gündüz Vassaf'a, Serhan GÜngör'e,
M. Őehmus Güzel'e, Melih Güneő'e
yardımları ve izinleri için teşekkür ederiz.

Budapeşte, 1953.¹

1 Bu fotoğrafı Hırado Arşivleri'nde (TV'de yayımlanan haber programı) bulunan bir filmde benim için kare kare durdurarak yakalayan Tarık Demirkan'a çok teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Anılarımı –belki başımdan geçenleri demek daha doğru olacak– yazmaya başladığım 2002 yılı, tüm dünyada yapılan Nâzım Hikmet’in 100. doğum yıldönümü kutlamalarına denk düşmüştü. Herhalde bu nedenle zamanın Budapeşte Büyükelçisi Sayın Ender Arat, Nâzım Hikmet’i tanımış olduğumu bildiğinden, anılarımı yazdığım haberi kulağına girdince bana anılarımda Nâzım Hikmet’e ağırlık vermeme ve kitabı yüzyıl kutlamaları sırasında “Nâzım Hikmet’le ilgili anılar kitabı” olarak çıkacak şekilde hazırlamamı önerdi; hatta kitabın yayımlanması konusunda yardımını esirgeme-yeceğini de söyledi.

Yaşadıklarımı anlatsam mı anlatmasam mı diye o kadar düşündükten, kendimle o kadar tartıştıktan sonra yazmaya karar verdiğim sıra gelen bu makul öneri beni ilgilendirmediyemem. Nâzım Hikmet’i tanımış olmam kuşkusuz büyük bir şanstı ama anılarımı yazmaya, söylemek istediklerimi söylemeye şiddetle ihtiyaç duyduğum için yazmaya karar verdiğim ve kendimle bir tür hesaplaşma anlamına gelecek olan bu kitapta Nâzım Hikmet’le ilgili anılarım diğerleri ara-

sında önemli bir yer tutuyordu sadece, o kadar. Ben çok başka şeyler söylemek, anlatmak istiyordum.

Kitabı tasarlamış olduğum gibi yazmaktan caymadım. Anılarımı yazdım, söylemeyi, anlatmayı borç bildiklerimi anlattım. O zamandan beri Nâzım Hikmet'le ilgili olarak benimle konuşmak isteyenleri hep "ben bildiklerimi, yaşadıklarımı yazdım" diye yanıtladım ama aradan geçen onca yıl boyunca çeşitli vesilelerle –okuyarak, konuşarak, kimi rastlantılarla– Nâzım Hikmet hakkında yeni şeyler öğrendim. Onunla konuştuğum sıralar bazen tam anlayamadığım, anlam veremediğim hususlar onun ölümünden sonra öğrendiklerimle anlam kazandı. Davet edildiğim bazı toplantılarda anlattıklarımın ne kadar ilgiyle karşılandığını gördüm. Nâzım Hikmet hakkında yazılmış kitaplarda bazı yanlışlıklara rastladım. Bunları da düzeltmenin yerinde olacağını düşündüm. Ve sonuçta, onun bir dizesiyle *Su Başında Durmuşuz*,¹ adlandırdığım ilk kitabımdaki Nâzım Hikmet'e ilişkin anıları, sonraları öğrendiklerimle ve yaşadıklarımınla harmanlayarak yine ondan aldığım bir dizeyle *Giderayak* dediğim bu kitapta derlemeye karar verdim.

Bu kitabı okurken kimi yerlerde daha fazla ayrıntıya ihtiyaç duyacak olanlara, çoğu şeyi *Su Başında Durmuşuz*'da etraflıca anlattığım için burada konuyu dağıtmamaya çalıştığımı söyleyeyim.

1 Belge Yayınları, 2003.

BİRİNCİ BÖLÜM

Yaralı hayalet

Nâzım Hikmet'in adına ilk defa bir okuma kitabında rastladım. Birçok şairin şiirlerinden seçkiler bulunan bu lise okuma kitabında Nâzım Hikmet'in de bir şiiri vardı: "Yaralı Hayalet". Anlatacaklarıma son dizeleri hâlâ ezberimde olan ve birçoklarının bilmediğini tahmin ettiğim bu şiirden iki dizeyle başlamak istiyorum.

Yaralı Hayalet

*Bir gece bir odada dört arkadaş toplandık;
Bir uzak rüya olan geçmiş günleri andık.²*

Çok beğendim, çok etkiledi, çok duygulandırdı beni. Babam edebiyat öğretmeni idi. Lisede onun öğrencisi olmuş, şairleri, yazarları onun derslerinde öğrenmişim, fakat Nâzım Hikmet'ten hiç söz etmemişti. Adını duymadığım bu şairin

2 Nâzım Hikmet, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, 4. baskı, 2008, s. 1963 – yay.haz.n.

kim olduğunu sorunca o sıralar oturduğumuz Teşvikiye’de, Cemiliye Apartmanı’nın oturma ve yemek odası olarak kullandığımız büyük odasında, bir şey sorduğumda daima yaptığı gibi ayağa kalkıp elini omzuma attı, odada benimle bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı. Nâzım Hikmet’in sanatçı kimliğini, değerini, önemini, şiir dünyamızdaki yerini uzun uzun anlattı ve “ama yazık ki komünist, komünistlik bizim memleketimize yaramaz, hem de yasaklanmıştır” diyerek bitirdi konuşmasını. Neler söylemişti, nasıl değerlendirmişti Nâzım Hikmet’i hiç hatırlamıyorum. Fakat anlattıkları ben de Nâzım Hikmet’in diğer şiirlerini de tanıma merakı uyandırdı ve aslında yalnız şiirlerine değil komünistliğe merakım da o zaman uyandı. Bu merakın nasıl geliştiğini, ne yollardan geçtiğini ve bugüne nasıl geldiğimi *Su Başında Durmuşuz* adlı anı kitabımda uzun uzun anlattım. Şimdi Nâzım Hikmet’le ilgili anılara odaklanmak istiyorum.

Bizim evde Nâzım Hikmet’in “Kafatası” adlı piyesinden başka hiçbir kitabını bulamadım. Fakat çocukluğumda en yakın arkadaşım ve sırdaşım olan, benim gibi okuma meraklısı Berrin’in evinde babasının kitaplığında Nâzım Hikmet’in kitapları da vardı. Gizlice bu kitapları karıştırdık: *Taranta Babu’ya Mektuplar*, *Jokond ile Si-Ya-U*, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü*, *835 Satır*. Gerçi okuduğumuz şiirlerin birçoğunu anlamadık ama Nâzım Hikmet’in kitaplarını gizlice okumak aramızdaki sırlardan biri oldu.

Aradan yıllar geçtikten sonra o okuma kitabını çok aradım, bulamadım. Zaten 1940’lı yıllarda bir okuma kitabında Nâzım Hikmet’in şiirinin bulunması da şimdi düşündüğümde muamma. “Yaralı Hayalet”e de başka hiçbir yerde rastlamadım ta ki gün gelip Nâzım Hikmet’in bütün şiirleri yayınlanıncaya, hakkında düzinelerle kitap çıkıncaya kadar. Bu kitaplardan birinden Nâzım Hikmet’in bu şiiri on beş yaşındayken yazdığını öğrendim. Demek on beş yaşındayken

yazdığı “Yaralı Hayalet”, bunu okuyan on beş yaşında bir kızın hayat yolunun değişmeye başlamasında ilk adım olmuştu. Kim bilir daha hangi şiiri ya da şiirleri kimleri nasıl, ne yönde etkilemiştir.

Ben bunlardan biriyle, hem de on beşindeyken etkilenen bir başkasıyla hiç beklenmedik bir an beklenmedik bir yerde karşılaştım.

Aradan 60 yıl geçtikten sonra.

Hoşcakal kardeşim Deniz

Yıl: 2006. Yolum Livorno’ya düştü demeyeceğim, ben düşürdüm. Çünkü hayatım boyunca edindiğim en candan dostlardan birini görmek istedim. İnsan belli bir yaşa geldiğinde değer ölçülerinde bazı değişiklikler oluyor. Örneğin, birdenbire başka diyarlarda yaşayan sevdiklerini görmek isteğini duyarsa ertelemiyor, hele şu işimi bitireyim de sonra giderim, demiyor. Belki de bu son olur duygusu geliyor içine. Kötümserlikten mi? Hayır, doğa yasalarının bilincinde olmaktan. Bana da böyle oldu.

Siena, Floransa, Lucca, San Gimignano, Pisa gibi birbirinden güzel kentlerle, tarihî anıtlarla, sanat eserleriyle dolu Toscana’da Livorno, belki de akla en son gelebilecek üç yüz bin nüfuslu bir liman kentidir. Ama hayatta bana en yakın insanlardan biri olan Bianca Vidali’nin orada yaşaması şimdiye dek en azından on kez bu kente götürdü beni. Hiçbir yenilik beklemeyecek kadar iyi tanıdığım Livorno’da en büyük sürpriz meğer beni bu gelişimde bekliyormuş. Sabah kahvesi eşliğinde gevezelik, şehrin cadde ve sokaklarında tur atma, Livorno’nun ünlü Teras’ına kadar uzanıp denizin masmavi enginliğini seyretme, dostları ziyaret, anıları tazeleme biçiminde biraz tekdüze devam eden haftanın ortasında, Bianca’nın torunu Vittorio’nun onuncu doğum günü

partisine gittik. Yalnızca aile üyelerinden ve çok yakın bir iki dosttan oluşan on iki kişi masa etrafında İtalyan usulü korunç bir gürlütle yemek yerken, en son beş yaşındayken gördüğüm Vittorio Türk olduğumu birden algılamış olmalı ki bana “Ben bir Türk şairin, Nâzım Hikmet’in şiirini okudum” deyiverdi. Hayretle yüzüne baktım, “Ders kitabımızda var” deyince şaşkınlığım daha da arttı. Vittorio, çocuklara özgü heyecanla hemen odasına koşarak çok güzel basılmış, resimli bir okul kitabı getirdi. Yaprakları hızlı hızlı çevirerek bir sayfada durdu ve uzattı kitabı:

Sono contento

“Sono contento d’essere venuto al mondo”

Beynim hızla çalışıyor. *Sono contento*, evet!

*“Fevkalade memnunum dünyaya geldiğime.”*³

Vittorio beni şaşırtmış olmaktan son derece mutlu, kitabın sayfalarını çevirerek başka bir şiir gösteriyor bana, gene Nâzım Hikmet imzalı:

Lettera a Memet

*..... Gradi al grabo, alla terra, al mare,
ma tutto credi all’uomo.....*

*Tohuma, toprağa, denize inan, insana hepsinden önce.*⁴

Elimde tuttuğum kitap ilkokul 4. sınıf öğrencileri için hazırlanmış bir yardımcı ders kitabı. Coğrafya, tarih, çevre, yurttaşlık bilgilerinin yanı sıra güzel sanatlarla, edebiyatla, şiirle tanıştıyorlar çocukları. Vittorio’nun sürprizleri bitmedi. Bir ara yine ortadan kaybolduktan sonra bu kez ilkokul 3. sınıf ders kitabıyla geliyor, uzatıyor bana:

3 Nâzım Hikmet, *a.g.e.*, s. 645 – yay.haz.n.

4 *A.g.e.*, s. 1549 – yay.haz.n.